

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
імені ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Кафедра теорії спорту та фізичної культури

Задорожна О.Р.

ЛЕКЦІЯ 1

на тему: **«ПРОГРАМНО-НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АНТИДОПІНГОВОГО КОНТРОЛЮ У СПОРТІ»**

з дисципліни

«ОСНОВИ АНТИДОПІНГОВОГО КОНТРОЛЮ У СПОРТІ»

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю
017 Фізична культура і спорт

XI-й с. (денна форма навчання), XIII-й с. (заочна форма навчання)

ЛЬВІВ – 2021

Тема 1. Програмно-нормативне забезпечення антидопінгового контролю у спорті.

1. Основні терміни дисципліни та їх визначення, взаємозв'язок з іншими дисциплінами.

2. Законодавча база антидопінгового контролю у спорті:

- міжнародні конвенції;
- документація ВАДА;
- нормативні документи України.

1. Основні терміни дисципліни та їх визначення, взаємозв'язок з іншими дисциплінами.

Основні терміни дисципліни визначено у таких документах як:

- Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 11, ст.102, {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2581-VIII від 02.10.2018, ВВР, 2018, № 46, ст.371; № 524-IX від 04.03.2020, ВВР, 2020, № 38, ст.279; № 720-IX від 17.06.2020, ВВР, 2020, № 47, ст.408});

- Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті {Конвенцію ратифіковано Законом N 68-V (68-16) від 03.08.2006};

- Всесвітній антидопінговий кодекс (зі змінами від 1 січня 2021 р.);

- Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру (НАДЦ) України.

Антидопінгова діяльність – заходи, спрямовані на запобігання та протидію використанню допінгу у спорті, що включають, зокрема, запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті, допінг-контроль та встановлення відповідальності за порушення антидопінгових правил, а також інші види діяльності, визначені Всесвітнім антидопінговим кодексом.

До переліку цих заходів належать: антидопінгова освіта та інформація, планування розподілу тестування, ведення реєстраційного пулу тестувань, управління біологічними паспортами спортсменів, проведення тестування, організація аналізу проб, збір даних та проведення розслідувань, обробка заявок на дозволи на терапевтичне використання (ДТВ), обробка Результатів, моніторинг та забезпечення дотримання будь-яких застосованих наслідків та всі інші заходи, пов'язані з анти-допінгом, що повинні здійснюватися Антидопінговою Організацією, як це визначено Кодексом та/або Міжнародними стандартами.

Антидопінгова організація – юридична особа, уповноважена на прийняття правил, спрямованих на розроблення, здійснення або забезпечення дотримання будь-якої складової процесу допінг-контролю відповідно до вимог Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті.

Антидопінговими організаціями є Всесвітнє антидопінгове агентство, Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паралімпійський комітет, Національний антидопінговий центр та національні антидопінгові організації

інших держав, міжнародні спортивні федерації та інші організації, що проводять спортивні заходи та здійснюють під час них тестування.

Антидопінгові правила – правила, згідно з якими провадиться антидопінгова діяльність, у тому числі допінг-контроль.

Всесвітнє антидопінгове агентство (ВАДА) – незалежна організація, яка координує боротьбу з допінгом у спорті.

Всесвітня антидопінгова програма містить усі компоненти, необхідні для забезпечення оптимальної гармонізації і впровадження найкращих методів організації роботи в міжнародних і національних антидопінгових програмах. Основними її компонентами є такі:

Рівень 1. Всесвітній антидопінговий кодекс;

Рівень 2. Міжнародні Стандарти та Технічні документи;

Рівень 3. Моделі найкращого застосування і керівництва.

Всесвітній антидопінговий кодекс – акт ВАДА, викладений у Додатку 1 до Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті. Цей документ вперше був ухвалений у 2003 р. і набув чинності в 2004 р. У подальшому зміни були внесені тричі: перший варіант набрав чинності 1 січня 2009 р. , другий – 1 січня 2015 р., третій – 1 квітня 2018 р. (зміни щодо відповідності Кодексу). Переглянутий Кодекс 2021 набув чинності з 1 січня 2021 р.

Міжнародні Стандарти – документи, що містять інформацію щодо різних технічних і процедурних компонентів антидопінгової програми. Після консультацій зі Сторонами-підписантами Всесвітнього антидопінгового кодексу та урядами їх розробляє та затверджує ВАДА.

Допінг у спорті – випадок порушення одного або кількох антидопінгових правил, зокрема:

- наявність забороненої речовини або її метаболітів чи маркерів у допінг-пробі, відібраній у спортсмена;

- використання або спроба використання спортсменом забороненої речовини чи забороненого методу;

- призначення або спроба призначення спортсмену в будь-який час забороненої речовини чи забороненого методу, що заборонені у змагальному чи позазмагальному періоді;

- призначення або спроба призначення спортсмену під час змагань забороненої речовини чи забороненого методу, що заборонені лише у змагальному періоді;

- втручання або спроба втручання у процедуру допінг-контролю;

- розповсюдження або спроба розповсюдження будь-якої забороненої речовини чи забороненого методу;

- володіння забороненою речовиною або забороненим методом спортсменом чи допоміжним персоналом спортсмена за відсутності дозволу на терапевтичне використання;

- змова чи спроба змови з метою порушення антидопінгових правил;

- ухиляння, відмова або неявка для відбору допінг-проби без належного обґрунтування;
- ненадання інформації про своє місцезнаходження спортсменом, включеним до реєстраційного пулу тестування;
- заборонена співпраця з допоміжним персоналом спортсмена, який відсторонений за порушення антидопінгових правил;
- вчинення спортсменом чи іншою особою дій, спрямованих на відмову від повідомлення про можливе порушення антидопінгових правил або невідповідність Всесвітньому антидопінговому кодексу, або вчинення будь-яких дій, спрямованих проти спортсмена чи іншої особи, яка повідомила про можливе порушення антидопінгових правил або невідповідність Всесвітньому антидопінговому кодексу.

Допінг-контроль – всі стадії та процеси від планування тестувань до остаточного розгляду апеляцій та застосування санкцій, з урахуванням усіх стадій та процесів між ними, зокрема, але не виключно: тестування, розслідування, надання інформації про місцезнаходження спортсменів, надання дозволів на терапевтичне використання, відбір допінг-проб та поводження з ними, їх лабораторний аналіз, обробка результатів, а також розслідування та провадження щодо порушення статусу в період відсторонення або тимчасового відсторонення.

Допінг-проба – будь-який біологічний матеріал, взятий з метою проведення допінг-контролю.

Дозвіл на терапевтичне використання – дозвіл, наданий антидопінговою організацією відповідно до Міжнародного стандарту з терапевтичного використання, що надає можливість спортсмену використовувати заборонену речовину або заборонений метод з терапевтичною метою для лікування наявного та діагностованого медичного стану.

Заборонений список – Міжнародний Стандарт, передбачений Доповненням 1 до Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті. Оновлюється щороку та набуває чинності з 1 січня.

Національна антидопінгова організація – організація(ії), визначена кожною країною, яка має повноваження і відповідає за ухвалення та впровадження антидопінгових правил, здійснення відбору проб, обробку результатів тестування, проведення слухань на національному рівні. Якщо це призначення не було зроблено компетентними органами державної влади, такою структурою мають бути Національний олімпійський комітет або уповноважена ним організація. В Україні Національною антидопінговою організацією є Національний антидопінговий центр (НАДЦ) України.

Офіцер допінг-контролю – особа, яка пройшла відповідне навчання та уповноважена антидопінговою організацією на відбір проб відповідно до Міжнародного стандарту з тестування та розслідувань;

Реєстраційний пул тестування – список найпріоритетніших спортсменів, що складається окремо на міжнародному рівні міжнародними федераціями та на національному рівні Національними антидопінговими

організаціями, які підлягають цілеспрямованому змагальному і позазмагальному тестуванню, що є частиною плану збору проб такої міжнародної федерації або Національної антидопінгової організації. Такі спортсмени у зв'язку із цим повинні надавати інформацію про своє місцезнаходження відповідно до статті 5.6 і Міжнародного стандарту з тестування і розслідувань.

Пул тестування міжнародної федерації – список спортсменів, що створюється міжнародною федерацією вашого виду спорту.

Національний пул тестування – список спортсменів, що створюється національною антидопінговою організацією (НАДЦ).

Розподіл загального обсягу змагальних тестів на окремих спортсменів в Україні ґрунтується на наступному підході:

- зосередити увагу на видах спорту, які схильні до високого ризику допінгу;

- зосередити увагу на спортсменах, які змагаються на (між-) національних рівнях.

Зважаючи на фізіологічні, емпіричні, фінансові та медіальні фактори ризику, всі спортивні дисципліни належать до однієї з трьох груп ризику допінгу (високий рівень ризику допінгу, середній рівень ризику допінгу та низький рівень ризику допінгу).

На основі оцінки ризиків в Україні види спорту розподілено наступним чином:

- **високий рівень ризику:** академічне веслування, боротьба, важка атлетика, легка атлетика, пауерліфтинг, футбол;

- **середній рівень ризику:** баскетбол, біатлон, бокс, веслування на байдарках, гирьовий спорт, велоспорт, дзюдо, плавання;

- **низький рівень ризику:** бадмінтон, гандбол, гімнастика, карате, настільний теніс, пляжний футбол, самбо, стрільба, фехтування.

Більше того, національні спортивні федерації звітують раз на рік про всіх спортсменів своєї команди. Виходячи зі складу спортсменів та оцінки ризику цього виду спорту, спортсмени поділяються на різні пули тестування.

Спортивні федерації (асоціації, спілки, об'єднання тощо) – громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, що діють відповідно до Закону України "Про фізичну культуру і спорт";

Тестування – частина процесу допінг-контролю, що включає планування, відбір проб та поводження з ними, їх зберігання, а також транспортування до лабораторії.

Спортсмен (для цілей допінг-контролю) – будь-яка Особа, яка займається спортом на міжнародному (як це встановлено кожною Міжнародною федерацією) або національному рівні (як це встановлено кожною Національною антидопінговою організацією). Антидопінгова організація має право на власний розсуд застосовувати антидопінгові

правила до Спортсмена, який не є спортсменом ані міжнародного, ані національного рівня, поширюючи визначення „Спортсмен” і на них.

Рекреаційний спортсмен – будь-яка особа, яка займається або бере участь у спортивній та фітнес-діяльності для рекреаційних цілей, але яка не буде виступати на змаганнях чи спортивних заходах, організованих, визнаних або які приймаються Національною федерацією, або будь-якою пов’язаною чи не пов’язаною асоціацією, організацією, клубом, командою чи лігою і яка протягом п’яти (5) років до вчинення будь-якого порушення антидопінгового правила не була спортсменом міжнародного рівня (як визначено кожною Міжнародною федерацією, що відповідає Міжнародному стандарту з тестування і розслідування) або спортсменом національного рівня (як визначено НАДЦ України чи іншою національною антидопінговою організацією, що відповідає Міжнародному стандарту з тестування і розслідування).

Допоміжний персонал спортсмена – тренер, наставник, менеджер, агент, працівник команди, офіційна особа команди або відповідної федерації, один із батьків, медичний або інший персонал, який обслуговує, лікує або співпрацює із спортсменом.

Захищена особа – спортсмен або інша фізична особа, яка на момент порушення антидопінгового правила: не досягла шістнадцяти (16) років; не досягла вісімнадцяти (18) років і не включена до жодного Реєстраційного пулу тестувань і ніколи не брала участь у жодних Міжнародних Заходах у відкритій категорії; або з причин, окрім віку, була визначена такою, що не має правоздатності відповідно до чинного національного законодавства.

Всесвітній антидопінговий кодекс ставиться до захищених осіб інакше, ніж до інших спортсменів чи інших осіб за певних обставин, ґрунтуючись на розумінні того, що до досягнення певного віку чи інтелектуальних можливостей, спортсмен чи інша особа не може володіти розумовою здатністю усвідомлювати та оцінювати заборони поведінки, наведені в Кодексі. Сюди можна віднести, наприклад, спортсмена-паралімпійця із задокументованою відсутністю правоздатності через порушення інтелекту. Термін "відкрита категорія" означає виключення конкуренції, яка обмежується категоріями молодших або вікових груп.

Національний антидопінговий центр – спеціалізована державна установа України, на яку покладено організацію та здійснення допінг-контролю у спорті.

Національна антидопінгова лабораторія – публічне акціонерне товариство (100 % акцій належить державі), утворена на базі лабораторії антидопінгового контролю Національного антидопінгового центру. Діяльність лабораторії полягає у проведенні лабораторного аналізу допінг-проб відповідно до Міжнародного стандарту для лабораторій, аналізу харчових продуктів та продуктів для спеціального дієтичного споживання з метою виявлення заборонених речовин, а також досліджень і розробок щодо аналітичних методик виявлення заборонених речовин.

Наглядова рада – дорадчий орган, який здійснює нагляд за діяльністю Національного антидопінгового центру та діє в межах повноважень, визначених цим Законом України «Про антидопінговий контроль у спорті».

Конвенція – Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, ратифікована Законом України від 3 серпня 2006 року № 68-V.

Дисциплінарна антидопінгова комісія та Апеляційна антидопінгова комісія – незалежні та неупереджені комісії, створені для забезпечення права спортсмена або допоміжного персоналу спортсмена, який підозрюється у вчиненні порушення антидопінгових правил, на неупереджене слухання. Ці Комісії утворює Номінаційний комітет.

Комітет з терапевтичного використання – організація, створена для розгляду питань, пов'язаних із терапевтичним використанням заборонених речовин та заборонених методів, опрацювання запитів та надання дозволів на терапевтичне використання. Цей Комітет утворює Національний антидопінговий центр.

Дозвіл на терапевтичне використання – дозвіл, який видається відповідно до Стандартів видачі дозволів на терапевтичне використання та передбачає надання дозволу на використання необхідних для лікування препаратів та методів, наведених у Забороненому Списку ВАДА.

Уповноважена Третя Сторона – будь-яка особа, якій Антидопінгова Організація делегує будь-який аспект допінг-контролю або програм антидопінгової Освіти, включаючи, але не обмежуючись ними, треті особи або інші Антидопінгові Організації, які проводять відбір Проб або надають інші послуги допінг контролю або антидопінгові Освітні програми для Антидопінгової Організації або осіб, які діють в якості незалежних підрядників, які надають послуги з допінг-контролю для Антидопінгової Організації (наприклад, офіцери допінг-контролю, які не є найманими працівниками, або шаперони). Це визначення не включає Спортивний арбітражний суд.

Тестування під час змагання – проведення процедури допінг-контролю, коли спортсмен відбирається для тестування у зв'язку з його участю в конкретному змаганні.

Тестування без попереднього сповіщення – процедура допінг-контроль, яка проводиться без попереднього сповіщення спортсмена, при якому встановлюється постійний супровід спортсмена з моменту його сповіщення до взяття проби.

Допінг-контроль поза змаганням – будь-який допінг-контроль, який проводиться поза змаганням.

АДАМС (ADAMS – Anti-Doping Administration and Management System) – це веб-система антидопінгового адміністрування і управління, призначена для керування базою даних, розміщеною в Інтернеті, шляхом введення, зберігання, поширення даних і складання звітів, розроблена для надання допомоги зацікавленим сторонам і ВАДА в їх антидопінговій діяльності за умови дотримання законодавства про захист персональних даних. Користувачами АДАМС є спортсмени, представники національних

антидопінгових організацій, міжнародних спортивних організацій, національних спортивних організацій, ВАДА і спеціалісти лабораторій, акредитованих ВАДА. У кожного спортсмена є свій профіль, в якому міститься інформація про його місцезнаходження, пройдених допінг-тестах і їх результатах, дозволах на терапевтичне використання препаратів тощо.

Біологічний паспорт спортсмена – програма і методи збору і узагальнення даних, визначені у Міжнародному стандарті з тестування та розслідування та Міжнародним стандартом для лабораторій. У ньому відображено дані моніторингу певних біологічних параметрів в часі, що дозволяє непрямим методом виявити вживання допінгу більш ефективно, ніж спроби прямого визначення допінгової субстанції чи методу.

Біологічний паспорт спортсмена складається з двох модулів:

Гематологічний модуль (уведений в дію у грудні 2009 р.) має на меті визначення покращення переносу кисню в тому числі з використанням агентів стимулюючих еритропоез та будь-які форми переливання крові або маніпуляції.

Гематологічний модуль оцінює зміни червоних кров'яних тілець. Вони переносять кисень до клітин організму, і таким чином, маніпуляції з кров'ю більш ймовірне у видах спорту де витривалість є перевагою спортсмена (наприклад, використання еритропоез стимулюючих агентів або переливання крові). Однак, переваги від покращення переносу кисню поширюються на види спорту, які не потребують витривалості, однак мають великий внесок анаеробного компонента.

Стероїдний модуль (уведений в дію з 1 січня 2014 р.) має на меті визначення ендогенних анаболічних андрогенних стероїдів у випадку їх екзогенного вживання (тобто не утворених в організмі людини) та інших анаболічних агентів, таких як модулятори селективних андрогенних рецепторів (SARMS).

Стероїдний модуль належить до анаболічних андрогенних стероїдів, які можуть зокрема застосовуватися у видах спорту, що потребують прояву сили. Такі речовини можуть також підвищувати синтез червоних кров'яних тілець та впливати на відновлення фізичної сили. Таким чином, вони можуть використовуватися і у видах спорту, що потребують витривалості.

Несприятливий результат аналізу – повідомлення з лабораторії, акредитованої ВАДА, або іншої лабораторії, затвердженої ВАДА, що відповідно до Міжнародного стандарту для лабораторій, у пробі виявлено наявність забороненої речовини або її метаболітів, або маркерів або отримано докази використання забороненого методу.

Атиповий результат – повідомлення з лабораторії, акредитованої ВАДА, або іншої лабораторії, затвердженої ВАДА, про результат, який відповідно до Міжнародного стандарту для лабораторій або відповідних Технічних документів, потребує подальшого розслідування, до встановлення Несприятливого результату аналізу.

Атиповий показник у паспорті – висновок, визначений як атиповий результат у паспорті, як передбачено у застосовних Міжнародних стандартах.

Використання (засобу бо методу) – використання, нанесення, ковтання, введення ін'єкційним шляхом, або споживання будь-яким іншим способом будь-чого, що належить до Забороненої речовини або Забороненого методу.

Призначення – надання, постачання, контроль, сприяння, інший вид участі у використанні або спробі використання іншою особою забороненої речовини або забороненого методу.

Проте дане визначення не поширюється на добросовісні дії медичного персоналу по використанню забороненої речовини або забороненого методу з реальною виправданою терапевтичною метою або з іншим прийнятним поясненням і не поширюється на дії по застосуванню заборонених речовин, які не заборонені у позазмагальний період, якщо тільки обставини в цілому не вказують на те, що заборонені речовини не призначалися для використання з реальною виправданою терапевтичною метою або були спрямовані на покращення спортивних результатів.

Володіння – фактичне фізичне володіння, або презюмоване володіння (яке має місце, тільки якщо особа має виключний контроль або має намір набути контроль над забороненою речовиною або методом, або допуск до приміщення, в якому перебуває заборонена речовина або заборонений метод).

За умови, однак, якщо особа не має виключний контроль над забороненою речовиною або забороненим методом або допуску до місцезнаходження забороненої речовини або методу, презюмоване володіння має місце тільки тоді, коли особа знала про наявність забороненої речовини або забороненого методу і мала намір завладіти ними. Однак порушенням антидопінгових правил не вважаються ті випадки, коли особа просто володіє забороненою речовиною або методом, якщо перед тим, як вона отримає будь-яке повідомлення про порушення антидопінгових правил, вона здійснить конкретні дії з метою показати, що вона ніколи не намагалася володіти ними та відмовиться від володіння, заявивши про це антидопінговій організації. Одна будь-яка дія, протилежна вказаному у цьому визначенні, купівля (включаючи через будь-які електронні або інші засоби) забороненої речовини або забороненого методу, становить володіння особою, яка здійснює покупку.

За цим визначенням анаболіки, виявлені в автомобілі спортсмена, становитимуть порушення, крім тих випадків, коли спортсмен доведе, що хтось інший користувався його автомобілем. У такому разі антидопінгова організація має довести, що, навіть якщо спортсмен не мав виключного контролю над автомобілем, він знав про анаболіки і мав намір встановити контроль над ними. Таким самим чином, якщо в домашній аптечці спортсмена, до якої мали доступ спортсмен та його подружжя, виявлено анаболіки, антидопінгова організація має довести, що спортсмен знав про

наявність стероїдів в аптечці і мав намір встановити над ними контроль. Сам акт купівлі забороненої речовини є володінням, навіть у випадку, коли продукт не доставлено, отримано іншою особою або відправлено на адресу третьої особи.

Розповсюдження – продаж, передача, транспортування, пересилання, доставка або роздача (або володіння для однієї із цих цілей) заборонених речовин або забороненого методу (безпосередньо, або через електронні чи інші засоби) спортсменом, допоміжним персоналом спортсмена чи будь-якою іншою особою, яка перебуває під юрисдикцією антидопінгової організації, будь-якій третій стороні. Однак це визначення не поширюється на добросовісні дії медичного персоналу по використанню забороненої речовини з реальною виправданою терапевтичною метою або іншим прийнятним поясненням, та не повинно включати дії із забороненими речовинами, які не заборонені під час позазмагального тестування, якщо тільки обставини в цілому не вказують на те, що заборонені речовини не призначались для використання з реальною виправданою терапевтичною метою або були направлені на покращення спортивних результатів.

Обтяжуючі обставини – обставини, пов'язані зі спортсменом чи іншою особою або їх дії, які можуть виправдати накладення періоду відсторонення, що перевищує стандартну санкцію.

Такі обставини та дії включають, але не обмежуються:

- спортсмен чи інша особа використовував чи володів декількома забороненими речовинами або забороненими методами, неодноразово використовував або володів забороненою речовиною або забороненим методом або вчинив безліч інших порушень антидопінгового правила;
- звичайна особа, ймовірно, користувалася б ефектом підвищення спортивних досягнень за рахунок порушень антидопінгового правила, за межами застосовного періоду відсторонення;
- спортсмен або особа, яка своєю поведінкою обманює чи перешкоджає, щоб уникнути виявлення порушення антидопінгового правила або винесення рішення щодо нього.

Змагання – одиничний забіг, матч, гра або одинична дисципліна. Наприклад, баскетбольна гра або фінали Олімпійських спринтів на 100 м у легкій атлетиці. Для багатоетапних гонок та інших спортивних дисциплін, коли нагороди присуджуються щоденно або на інших проміжних підставах, відмінність між Змаганням і спортивним Заходом встановлюються у відповідності до правил, ухвалених відповідною Міжнародною федерацією.

Спортивний захід – серія окремих змагань, що проводяться разом однією керівною організацією (наприклад, Олімпійські ігри, чемпіонати світу Міжнародної федерації або Панамериканські ігри).

Період проведення змагань – час між початком і закінченням спортивного Заходу, як встановлено керівним органом такого заходу.

Змагальний період – період, що починається з 23:59 (двадцять третьої години п'ятдесят дев'яти хвилин) за день до змагання, в якому спортсмен заявлений на участь і до кінця такого змагання і процесу відбору проб, що

відноситься до такого змагання. Однак, якщо ВАДА може затвердити для конкретного виду спорту альтернативне визначення, якщо Міжнародна федерація надає переконливе обґрунтування того, що для її спорту необхідно інше визначення; після такого затвердження ВАДА, всі основні організатори великих заходів для даного виду спорту повинні дотримуватися альтернативних визначень.

Позазмагальний – будь-який період, який не є змагальним періодом.

Учасник – будь-який спортсмен або допоміжний персонал спортсмена.

Міжнародний спортивний захід – спортивний захід або змагання, керівним органом якого є Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паролімпійський комітет, Міжнародна федерація, Організатор великого спортивного заходу або інша міжнародна спортивна організація, що є керівним органом заходу або призначає технічний персонал на захід.

Спортсмен міжнародного рівня – спортсмени, які змагаються на міжнародному рівні, як це визначено кожною Міжнародною федерацією, відповідно до Міжнародного стандарту з тестування та розслідування.

Програма незалежних спостерігачів – група спостерігачів та/або слухачів під наглядом ВАДА, яка спостерігає і надає рекомендації стосовно процесу Допінг-контролю до або під час визначених спортивних заходах, а також звітує про свої спостереження як частину програми моніторингу відповідності ВАДА

Особлива речовина – це речовина, яка дозволяє, при певних умовах, скоротити тривалість дворічної санкції в тих випадках, коли спортсмен дає позитивний результат тесту для даної особливої речовини. До таких речовин належать ті, які могли потрапити в тіло спортсмена ненавмисно, і, отже, дозволяють суддівській колегії мати більшу гнучкість при прийнятті рішення щодо санкціонування.

Речовини зловживання – заборонені речовини, якими часто зловживають поза контекстом спорту (кокаїн, героїн, «екстазі», маріхуана).

Забруднений продукт – продукт, що містить Заборонену речовину, яка не вказана на етикетці продукту або в інформації, яку можна отримати шляхом належного пошуку в Інтернеті.

Маркер – сполука, група сполук або біологічних параметрів, які свідчать про використання забороненої речовини або забороненого методу.

Метаболіт – будь-яка сполука, що утворюється в результаті процесу біотрансформації.

Звіт про мінімальний рівень – орієнтовна концентрація забороненої речовини або її метаболіту(ів) або маркера(ів) у пробі, нижче якої лабораторії, акредитовані ВАДА, не повинні повідомляти про цю пробу як несприятливий результат аналізу.

2. Законодавча база антидопінгового контролю у спорті.

Міжнародні конвенції є головними нормативними документами, спрямованими на боротьбу із допінгом у спорті. Україна ратифікувала два

таких документи – Антидопінгову конвенцію Ради Європи та Міжнародну конвенцію по боротьбі із допінгом у спорті.

Антидопінгова конвенція (ETS N 135, м. Страсбург, 16 листопада 1989 року). Конвенцію ратифіковано Законом N 2295-III (2295-14) від 15.03.2001. Спрямована на координацію боротьби із допінгом, обмеженням обігу та використання допінгових препаратів, сприяння освітнім програмам та на посилення міжнародного співробітництва. Складається з Преамбули та 19 статей.

Додатковий протокол до Антидопінгової Конвенції (м. Варшава, 12 вересня 2002 року). Додатковий протокол ратифіковано Законом N 1963-IV від 01.07.2004. Введено поняття взаємного визнання результатів тестування та закріплено повноваження ВАДА проводити допінг-контроль на території держав-підписантів Конвенції. Складається з 9 статей.

Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті {Конвенцію ратифіковано Законом N 68-V (68-16) від 03.08.2006}. Прийнято на генеральній конференції Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) на 33-й сесії 18 листопада 2005 року в м. Париж. Всі держави-учасниці зобов'язані вживати заходів спрямованих на викорінення допінгу відповідно до принципів Всесвітнього антидопінгового Кодексу, прийнятого ВАДА. Складається з Преамбули та 24 статей.

Документація Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА)

Всесвітній антидопінговий кодекс. Прийнято Всесвітнім антидопінговим агентством 5 березня 2003 р. в м. Копенгаген на Всесвітній конференції з питань допінгу в спорті. Всесвітній антидопінговий кодекс уперше був прийнятий у 2003 р. і почав діяти в 2004 р. Надалі зміни були внесені тричі, перший варіант набрав чинності 1 січня 2009 року, другий – 1 січня 2015 року, третій – 1 квітня 2018 року (зміни щодо відповідності Кодексу). Переглянутий Кодекс 2021 набув чинності з 1 січня 2021 р.

Всесвітній Антидопінговий Кодекс є основоположним і універсальним документом, на якому ґрунтується Всесвітня антидопінгова програма в спорті. Метою Кодексу є підвищення ефективності боротьби з допінгом шляхом всезагальної гармонізації основних елементів цієї боротьби. Для досягнення ефективної взаємодії з тих питань, у яких потрібна однотайність, Кодекс містить достатньо конкретні положення; водночас він досить універсальний у тих випадках, коли потрібний гнучкий підхід до питань застосування на практиці принципів боротьби з допінгом. Кодекс розроблено з урахуванням принципів пропорційності і прав людини.

Всесвітня антидопінгова програма. Містить усі компоненти, необхідні для забезпечення оптимальної гармонізації та впровадження найкращих методів організації роботи в міжнародних і національних антидопінгових програмах. Основні компоненти Всесвітньої антидопінгової програми:

Рівень 1 – Всесвітній Антидопінговий Кодекс.

Рівень 2 – Міжнародні стандарти та Технічні документи.

Рівень 3 – Моделі найкращого застосування і керівництва.

Міжнародні стандарти. Міжнародні Стандарти для різних технічних і процедурних компонентів антидопінгової програми були і будуть розроблені після консультацій зі Сторонами-підписантами Кодексу, урядами і затверджені ВАДА. Вони будуть створені з метою гармонізації відносин між Антидопінговими Організаціями, відповідальними за певні технічні та процедурні складові антидопінгових програм. Суворе дотримання Міжнародних Стандартів є обов'язковим для визначення відповідності Кодексу роботи, що проводиться в країні.

Стандарти час від часу можуть переглядатися Виконавчим Комітетом ВАДА після необхідних консультацій зі Сторонами-підписантами Кодексу, урядами та іншими зацікавленими сторонами. Міжнародні Стандарти і всі зміни до них публікуються на вебсайті ВАДА та набувають чинності в термін, зазначений у Міжнародних Стандартах або змінах до них.

Міжнародні Стандарти містять багато технічних деталей, необхідних для реалізації положень Кодексу.

Міжнародні Стандарти, після консультацій зі Сторонами-підписантами Кодексу, урядами та іншими зацікавленими сторонами, розроблятимуться експертами і викладатимуться в окремих документах. Важливо, щоб Виконавчий Комітет ВАДА міг своєчасно вносити зміни до Міжнародних Стандартів без вимоги внесення будь-яких поправок до Кодексу.

З 1 січня 2021 р. є чинними вісім Міжнародних Стандартів:

- Заборонений список (Prohibited List);
- з тестування та дослідження (Testing and investigations);
- для лабораторій (Laboratories);
- з терапевтичного використання (Therapeutic Use Exemptions (TUEs));
- із захисту персональних даних (Protection of Privacy and Personal Information);
- з дотримання правил підписантами (Code Compliance by Signatories);
- з освітніх програм (Education);
- з обробки результатів (Results Management).

Останні два Міжнародні Стандарти були запроваджені з 1 січня 2021 р.

У **Забороненому списку** зазначено речовини та методи, заборонені до використання в змагальний та поза-змагальний період в певних видах спорту. Речовини та методи класифіковані за категоріями (наприклад, стероїди, стимулятори, генний допінг тощо). Заборонений список оновлюється щорічно після тривалого процесу консультацій, що проводиться за сприяння ВАДА.

Міжнародний стандарт з терапевтичного використання вперше було ухвалено в 2004 р. і він набув чинності 1 січня 2005 р. Подальші зміни

були внесені в 2009, 2010, 2011 і 2015 рр. У документі йдеться про умови, за наявності яких надається дозвіл на терапевтичне використання обґрунтовується наявність забороненої речовини в пробі спортсмена або використання спортсменом забороненої речовини чи методу.

Міжнародний стандарт для тестування та дослідження розроблено для планування інтелектуального та ефективного тестування як на змаганнях, так і поза ними, а також для збереження цілісності та ідентичності зразків (проб), зібраних у пунктах, де спортсмен повідомляється про тестування, до того моменту, коли зразки транспортують в лабораторію для аналізу. З цією метою встановлено обов'язкові стандарти для планування розподілу випробувань (включаючи збір та використання інформації про місцезнаходження спортсмена), сповіщення спортсменів, підготовку та проведення збору зразків, забезпечення безпеки/адміністрування зразків та документації після тестування та транспортування зразків до лабораторій, акредитованих ВАДА, для аналізу.

Цей Міжнародний стандарт також створено для забезпечення ефективного та результативного збору, оцінювання та використання антидопінгових даних, а також для ефективного та результативного розслідування можливих порушень антидопінгових правил.

Технічні Документи. Технічні Документи, що стосуються обов'язкових технічних вимог щодо імплементації певного Міжнародного Стандарту, можуть періодично ухвалюватися та публікуватися Виконавчим Комітетом ВАДА. Дотримання умов Технічних Документів є обов'язковим для відповідності Кодексу. Якщо імплементація нового або переглянутого Технічного Документа не є терміновою, Виконавчий Комітет ВАДА допускає обґрунтовані консультації зі Сторонами-підписантами, урядами й іншими відповідними зацікавленими сторонами. Технічні Документи набувають чинності негайно після публікації на вебсайті ВАДА, якщо не визначена пізніша дата. Наприклад, коли потрібна додаткова аналітична процедура до того як повідомити про Несприятливий Результат Аналізу проби. Така процедура повинна бути передбачена Технічним Документом, негайно виданим Виконавчим Комітетом ВАДА.

Моделі найкращого застосування і керівництва. Моделі найкращого застосування і керівництва на основі Кодексу та Міжнародних Стандартів розроблені й розроблятимуться для забезпечення ухвалення рішень у різних сферах боротьби з допінгом. Ці моделі та керівництва будуть рекомендовані ВАДА і доступні для Сторін-підписантів та інших зацікавлених сторін, але не будуть обов'язковими. На додаток до надання зразків документів, ВАДА організовуватиме тренінги для Сторін-підписантів.

Ці зразки документів міститимуть альтернативи, з яких зацікавлені сторони можуть вибирати. Деякі зацікавлені сторони можуть вважати за краще прийняти ці правила та інші зразки найкращих практик без змін. Інші

можуть ухвалити рішення модифікувати їх. Водночас інші сторони можуть обрати розробку власних правил, відповідних загальним принципам і конкретним вимогам, викладеним у Кодексі.

Нормативні документи України

Законодавство України про антидопінговий контроль у спорті ґрунтується на Конституції України і складається із Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, Антидопінгової конвенції Ради Європи та додаткового протоколу до неї, Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відповідні правовідносини.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені Законом України «Про антидопінговий контроль у спорті», застосовуються норми міжнародного договору.

Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 11, ст.102). Зміни було внесено у 2018, 2020 рр.

Цей Закон визначає правові та організаційні засади провадження антидопінгової діяльності в Україні, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, обов'язки відповідних закладів, установ, організацій та фізичних осіб щодо запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті.

Постанови Кабінету Міністрів:

- «Про утворення Національного антидопінгового центру» від 25 липня 2002 р. N 1063 {Із змінами, внесеними згідно з Постановами КабМіну N 946 (946-2004-п) від 26.07.2004 та N 862 (862-2006-п) від 24.06.2006 };

- «Положення про Національний антидопінговий центр» від 25 липня 2002 р. N 1063. Останні зміни внесено 07.06.2017 р.

Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру

На основі моделі правил, яку розробила ВАДА, Національний антидопінговий центр підготував проект антидопінгових правил, які були затверджені у вересні 2015 р. Оновлені Антидопінгові правила набули чинності з 1 січня 2021 р.

Ці антидопінгові правила затверджені та впроваджені відповідно до зобов'язань НАДЦ, зазначених в Кодексі, та сприяють продовженню зусиль НАДЦ України щодо викорінення допінгу в спорті в Україні.

Антидопінгові правила є спортивними правилами, які визначають умови здійснення спортивної діяльності та спрямовані на реалізацію уніфікованих та гармонізованих принципів боротьби з допінгом у спорті у всьому світі. Вони застосовуються до Національного антидопінгового центру, національних федерацій, фізичних осіб (спортсменів та допоміжного персоналу спортсменів), спортсменів національного рівня.

Антидопінгові правила поширюються на:

1. НАДЦ України, включаючи членів правління, директорів, службовців та визначених працівників та Уповноважених третіх сторін та їх працівників, які беруть участь в будь-якому аспекті Допінг-контролю;

2. Національні федерації України, включаючи членів правління, директорів, офіцерів та визначених працівників, та Уповноважених третіх сторін та їх працівників, які приймають участь в будь-якому аспекті Допінг-контролю;

3. Спортсменів, допоміжний персонал спортсмена та інших осіб (включаючи захищених осіб), у кожному конкретному випадку, незалежно від того, чи такою особою є громадянин або резидент України:

- всі Спортсмени та Допоміжний персонал спортсмена, які є членами або власниками ліцензій будь-якої Національної федерації в Україні, або будь-якого члена або партнерської організації будь-якої Національної федерації в Україні (включаючи будь-які клуби, команди, асоціації чи ліги);

- всі Спортсмени та Допоміжний персонал спортсмена, які беруть участь у такій якості в заходах, змаганнях та інших заходах, організованих, скликаних, уповноважених або визнаних будь-якою Національною федерацією в Україні, або будь-яким членом або партнерською організацією будь-якої Національної федерації в Україні (включаючи будь-які клуби, команди, асоціації чи ліги), де б вони не проводилися;

- будь-який інший Спортсмен чи Допоміжний персонал Спортсмена або інша особа, яка на основі акредитації, ліцензії чи іншого контрактного документа або іншим чином підпадає під юрисдикцію будь-якої Національної федерації України чи будь-якої організації, яка є членом чи партнерською організацією будь-якої Національної федерації України (клуба, команди, асоціації чи ліги) з антидопінговою метою;

- всі Спортсмени та Допоміжний персонал спортсменів, які в цій якості приймають участь в будь-якому заході, організованому, проведеному, скликаному чи затвердженому організатором Національного змагання чи національною лігою, які не входять до складу національної федерації;

- Рекреаційні спортсмени, тобто будь-яка Особа, яка займається або бере участь у спортивній та фітнес-діяльності для рекреаційних цілей, але яка не буде виступати на змаганнях чи спортивних заходах, організованих, визнаних або які приймаються Національною федерацією, або будь-якою пов'язаною чи не пов'язаною асоціацією, організацією, клубом, командою чи лігою і яка протягом п'яти (5) років до вчинення будь-якого порушення антидопінгового правила не була спортсменом міжнародного рівня (як визначено кожною Міжнародною федерацією, що відповідає Міжнародному стандарту з тестування і розслідування) або Спортсменом національного рівня (як визначено НАДЦ України чи іншою національною антидопінговою організацією, що відповідає Міжнародному стандарту з тестування і розслідування);

4. Всіх інших осіб, щодо яких Кодекс надає НАДЦ України повноваження, включаючи всіх спортсменів, які є громадянами чи резидентами України, та всіх спортсменів, які присутні в Україні з метою змагатись або тренуватись чи іншим чином.

Вважається, що для кожної з вищезазначених Осіб умовою його/її участі або залучення до спорту в Україні є згода і зобов'язання дотримуватися Антидопінгових правил, та визнання повноважень НАДЦ України для підсилення Антидопінгових правил, включаючи будь-які наслідки їх порушення, та юрисдикцію комісії слухань.

У межах загальної групи Спортсменів, зазначених вище, які зобов'язані виконувати ці Антидопінгові правила, наступні Спортсмени вважаються Спортсменами національного рівня для цілей цих Антидопінгових правил, отже, до таких Спортсменів застосовуються спеціальні положення цих Антидопінгових правил, що застосовуються до Спортсменів національного рівня (наприклад, тестування, терапевтичне використання заборонених речовин, інформація про місце знаходження та обробка результатів):

- Спортсмени, які є членами або власниками ліцензій будь-якої Національної федерації в Україні або будь-якої іншої організації, пов'язаної з Національною федерацією, включаючи асоціації, клуби, команди або ліги.

- Спортсмени, які беруть участь або змагаються на будь-якому змаганні, заході чи діяльності, які організовує, визнає або приймає Національна федерація, будь-яка пов'язана з нею асоціація, організація, клуб, команда чи ліга або уряд України.

- Будь-який інший Спортсмен, який внаслідок акредитації, ліцензії чи будь-якого іншого договору, підпадає під компетенцію Національної федерації в Україні або будь-якої пов'язаної асоціації, організації, клубу, команди чи ліги в Україні для цілей боротьби з допінгом в спорті в Україні.

- Спортсмени, які беруть участь у будь-яких заходах, організованих, визнаних або тих, що приймає організатор національного заходу або будь-яка інша національна ліга і яка іншим чином не пов'язана з національною федерацією.

Однак якщо будь-які такі Спортсмени класифікуються відповідними Міжнародними федераціями як Спортсмени міжнародного рівня, то вони вважаються Спортсменами міжнародного рівня (а не Спортсменами національного рівня) для цілей цих Антидопінгових правил.

Порушення антидопінгового правила означає одне або декілька таких порушень:

- наявність забороненої речовини або її метаболітів, або маркерів у пробі, взятій у спортсмена;

- використання або спроба використання спортсменом забороненої речовини або забороненого методу;

- ухиляння, відмова або неявка для відбору проби спортсменом;

- порушення порядку надання інформації про місцезнаходження спортсменом;
- втручання або спроба втручання в будь-яку стадію допінг-контролю спортсменом або іншою особою;
- володіння забороненою речовиною або забороненим методом спортсменом чи допоміжним персоналом спортсмена;
- розповсюдження або спроба розповсюдження будь-якої забороненої речовини або забороненого методу спортсменом або іншою особою;
- призначення або спроба призначення спортсменом або іншою особою будь-якому спортсмену під час змагального періоду будь-якої забороненої речовини або забороненого методу, або призначення чи спроба призначення будь-якому спортсмену в позазмагальному періоді будь-якої забороненої речовини або забороненого методу, що заборонені у позазмагальний період;
- співучасть або спроба співучасті спортсменом або іншою особою;
- заборонена співпраця спортсмена або іншої особи;
- дії, що вчиняються спортсменом або іншою особою для перешкоджання, або подача зустрічного обвинувачення з метою відмовляння від повідомлення уповноваженим організаціям.

Акт про антидопінгові права спортсменів

Цей документ був розроблений після широких консультацій зі спортсменами з усього світу, і він описує ті права, які спортсмени визначили особливо важливими. Це не чітко визначає всі права спортсмена. Однак цей документ не є юридичним; юридичні права спортсменів у рамках антидопінгу – це лише ті права, які викладені у Всесвітньому антидопінговому кодексі та Міжнародних Стандартах, незалежно від того, як вони описані в цьому документі. У випадку суперечливих тлумачень, Положення Кодексу та Міжнародних Стандартів мають перевагу у всіх випадках.

Цей документ затверджено Виконавчим Комітетом ВАДА за рекомендацією Комітету Спортсменів ВАДА. Зміни до цього документу можуть бути внесені за рекомендацією Виконавчого Комітету ВАДА від Комітету Спортсменів ВАДА.

Цей документ складається з двох частин. Частина 1 визначає права, які містяться в Кодексі та Міжнародних Стандартах. У частині 2 викладено рекомендовані права спортсмена. Вони не містяться в Кодексі чи Міжнародних Стандартах, але це права, які спортсмени рекомендують антидопінговим організаціям прийняти за найкращу практику.

Мета Акту про антидопінгові права спортсменів – гарантувати, що права спортсмена в рамках антидопінгу є чітко визначеними, доступними, та універсальними у застосуванні.

Рекомендована література

Основна:

1. Акт про Антидопінгові права спортсменів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Akt-pro-Antydopingovi-prava-sportsmeniv.pdf>.
2. Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру. – Київ, 2016. – 96 с.
3. Антидопінгові правила Національного антидопінгового центру. – Київ, 2021. – 86 с.
4. Башкін І. М. Характеристика субстанцій, що входять до міжнародного стандарту ВАДА «Заборонений список» / Башкін І. М., Корж В. П., Курліщук І. М. – Київ, 2008. – 187 с.
5. Всесвітній антидопінговий кодекс. – Київ, 2015. – 133 с.
6. Всесвітній антидопінговий кодекс. – Київ, 2021. – 168 с.
7. Заборонений список 2018. Міжнародний стандарт. Всесвітнє антидопінгове агентство. – Монреаль, 2018. – 15 с.
8. Заборонений список 2021. Міжнародний стандарт. Всесвітнє антидопінгове агентство. – Монреаль, 2021. – 27 с. https://nadc.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/PL-2021_UA.pdf
9. Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text>
10. Оцінювання психофізіологічних станів у спорті : монографія / Георгій Коробейніков, Євген Приступа, Леся Коробейнікова, Юрій Бріскін. – Львів : ЛДУФК, 2013. – 311 с. – ISBN 978-966-2328-59-2.
11. Платонов В. Н. Допинг в спорте и проблемы фармакологического обеспечения подготовки спортсменов / Платонов В. Н., Олейник С. А., Гунина Л. М. – Москва, 2010. – 309 с.
12. Проект Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті» від 30.06.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI04379V.html
13. Фармакологія спорта / Горчакова Н. А., Гудивок Я. С., Гунина Л. М., Платонов В. Н. [и др.]. – Киев : Олимпийская литература, 2010. – 640 с.

Допоміжна:

1. Брискин Ю. А. Адаптивный спорт / Ю. А. Брискин, С. П. Евсеев, А. В. Передерий. – Москва : Советский спорт, 2010. – 316 с. – ISBN 978-5-9718-0460-4.
2. Бріскін Ю. Спорт інвалідів : [підр. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту] / Юрій Бріскін. – Київ : Олімпійська література, 2006. – 263 с. – ISBN 966-7133-79-6.
3. Briskin Y. Indicators of special training of highly skilled archers in pre mesocycle / Yuriy Briskin, Maryan Pityn, Sergey Antonov // Journal of Physical Education and Sport. – 2011 – Vol. 11, art 51. – P. 336–341.

4. Брискин Ю. А. Структура и содержание теоретической подготовки фехтовальщиков / Брискин Ю. А., Питын М. П., Задорожная О. Р. // Физическое воспитание студентов. – 2013. – № 4. – С. 10–14.

5. Бріскін Ю. Освітність фехтувальників з теорії обраного виду спорту та олімпізму на різних етапах багаторічної підготовки / Бріскін Юрій, Пітин Мар'ян, Задорожна Ольга // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 5. – С. 3–7.

6. Задорожна О. Особливості використання засобів відновлення та стимулювання працездатності у фехтуванні / Задорожна О.Р., Хіменес Х. Р., Палатний А. Л. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2018. – № 2(96). – С. 35–39.

7. Задорожна О. Р. Характеристика теоретичної підготовленості фехтувальників на етапі попередньої базової підготовки / Задорожна О. Р. // Вісник Чернігів.нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2013. – № 112., 4. – С. 119–123.

8. Спортивная фармакология и диетология / под ред. Олейника С.А., Гуниной Л. М. – Москва ; Санкт-Петербург, 2008. – 250 с.

9. Платонов В. Н. Допинг в олимпийском спорте: история, состояние, перспективы. Допинг и эргогенные средства в спорте / В. Н. Платонов. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – с. 9–49.

10. Приступа Е. Н. Решение проблем современной молодежи средствами олимпийского образования / Приступа Е. Н., Брискин Ю. А., Питын М. П. // Sportul Olimpic și sportul pentru toți : materialele Congresului Șt. Intern. – Chișinău, 2011. – Vol. I. – P. 148–151.

11. Пуцев А. И. Методические рекомендации здоровья спортсменов и антидопинговый контроль. – Киев, 2000. – 35 с.

12. Адаптивний спорт : анот. наук.-темат. покажч. / уклад. Ірина Свістельник, Юрій Бріскін. – Вид 4-те, допов. – Львів : [б. в.], 2017. – 218 с.

Інформаційні ресурси інтернет:

- Мультимедійне забезпечення лекцій, демонстрація відеороликів з Ігор Олімпіад та Зимових Олімпійських ігор.
- Національний Олімпійський комітет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.noc-ukr.org/>
- Міжнародний Олімпійський комітет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.olympic.org/>
- Освітній портал „Веспо” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vespo.com.ua
- Всесвітня антидопінгова агенція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wada-ama.org/>
- Національний антидопінговий центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nadc.org.ua/>